

ВИДОВЕ ТА ФОРМОВЕ РІЗНОМАНІТТЯ РОДУ *CERCIS* L. ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ

Наведено дані щодо видового та формового різноманіття видів роду Cercis L., їх декоративну характеристику та перспективи їх використання в зеленому будівництві України.

Негативним наслідком технічного прогресу і збільшення населення планети є збіднення флори Землі [1]. Зупинити цей процес практично неможливо, тому актуальним завданням є збереження видів рослин, які зростають у природних біоценозах. Один із шляхів вирішення цієї проблеми — інтродукція рослин. Створення колекцій інтродуцентів у садах та парках дасть змогу зберегти і збагатити різноманіття рослин, а вивчення їх біоекологічних особливостей сприятиме масовому розмноженню і створенню популяцій у природі або культурі.

Серед великого різноманіття рослин, що населяють нашу планету, провідне місце посідають деревні рослини. Оскільки вони ростуть у різних ґрунтово-кліматичних умовах, то набули низку цінних біологічних особливостей, однією з яких є декоративні властивості.

Види роду *Cercis* L., які є джерелом високодекоративного матеріалу, належать до інтродукованих рослин. Види роду становлять інтерес не лише як декоративні рослини, а і як такі, що мають лікарські властивості. Їх широко використовують у медичній промисловості Китаю і з цією метою вирощують у розсадниках.

В Україну церцис вперше інтродуковано в 1809 р. Це був період захоплення рідкісними екзотами, розширення робіт з інтродукції декоративно-деревних та кущових рослин для створення паркових ансамблів,

які нині становлять значну історико-культурну цінність. Однак досі рослини церцисів не набули широкого використання в зеленому будівництві України. Окремі види та їх декоративні форми трапляються поодинокі в окремих ботанічних установах нашої країни. На нашу думку, це зумовлено відсутністю даних щодо багатства видового та формового складу роду *Cercis*, слабкою обізнаністю фахівців з їх біоекологічними властивостями та ефективними методами розмноження.

Метою нашої роботи було проведення досліджень видового та формового різноманіття церцисів та перспектив їх використання.

До роду *Cercis* — представника родини Цезальпінієві (*Cesalpiniaceae* L.) — належать 7 видів, природні ареали яких розташовані в Північній Америці, Південно-Східній Азії та Південній Європі [3, 4].

За літературними даними та результатами власних експедиційних досліджень нами встановлено видовий та формовий склад церцисів в "Софіївці" і дано їх декоративну характеристику.

Одним з найпоширеніших видів в Україні є *C. canadensis*, який має широку екологічну амплітуду. Це дерево до 12—18 м заввишки з шатроподібною кроною, широкими серцеподібними листками із загостренням на верхівці та пучками рожево-малинових квіток, які під час цвітіння густо вкривають крону. За даними Г. Крюссмана [3], у *C. canadensis* відомо 6 декоративних

форм, що відрізняються від основного виду за низкою ознак:

‘Alba’ — форма, що має білі квітки;

‘Plena’ — форма, для якої характерні квітки з червоними пелюстками, значно більших розмірів, ніж у основного виду. Має до 20 відтінків кольору квіток;

‘Forest Pency’ — декоративність форми надає листя темно-червоного кольору, що зберігається впродовж усього вегетаційного періоду;

‘Royal White’ — форма, для якої характерні квітки з білими пелюстками, але значно більших розмірів, ніж у форми ‘Alba’. Листкова пластина має хвилясту основу;

‘Silver Cloud’ — форма зі сріблясто-білими плямистими листками, що мають кайму по периметру;

‘Wizers Pink Sharm’ — форма з рожевими квітками, які на відміну від таких основного виду мають значно більші розміри.

Під час досліджень біоекологічних особливостей *C. canadensis*, що росте у Національному дендропарку "Софіївка", нами виділена та описана ще одна форма — Білорожева (**White Pink**), яка відрізняється від основного виду за:

- архітектонікою крони — це дерево до 8 м заввишки зі струнким стовбуром та шатроподібною кроною, утвореною площинним розміщенням однорічних пагонів;

- строками цвітіння та кольором квіток — цвітіння починається на 5—6 днів раніше від основного виду; квіти біло-рожевого кольору;

- річним приростом — до кінця вегетаційного періоду дає однорічний приріст як центральних гілок, так і гілок першого порядку, удвічі більший, ніж у основного виду;

- розмірами листової пластинки — вони значно менші, ніж у основного виду;

- строками закінчення листопаду — за роки спостережень кінець фази листопаду в *C. canadensis* зафіксовано 18—26 жовтня, а у форми ‘Білорожева’ — 2—5 листопада, що на 9—14 днів пізніше, ніж у основного виду.

Крім зазначених вище форм *C. canadensis*, A. Dirr [2] повідомляє про такі, як:

‘Appalachian Red’ — з кольором бруньок, наближеним до червоного, під час розпукування вони стають світло-рожевими;

‘Covey’ — зонтикоподібна плакуча форма зі скривленим стовбуром та вигнутими дугою пагонами, квітки та плоди аналогічні таким основного виду. Висота дерева — до 1,5 м, ширина крони — 2,5 м, діаметр стовбура — 12,5 см;

‘Rubye Atkinson’ — форма, що має квітки рожевого кольору, які порівняно з основним видом створюють надзвичайний декоративний ефект у ранньовесняному ландшафті. Її ще називають "рожева магія". Листки зі шкірясто-глянцевим обрамленням і хвилястими краями;

‘Traveller’ — форма з широкорозгалуженою кроною, заввишки до 2 м і завширшки 2—7 м. Листки блискучі, темно-зелені, молоді листки мідно-червоного кольору; квітки рожеві.

Cercis siliquastrum L. — церцис стручковий, іудине дерево.

Дерево заввишки до 8—14 м, інколи кущ висотою до 3—6 м з темною, тріщинуватою корою та заокругленою шатро- або кулеподібною кроною, деякі рослини мають скривлений стовбур. Листки округлі, з глибокосерцеподібною основою та заокругленою верхівкою, 7—12 см у діаметрі, черешки завдовжки 4—5 см, матово-зелені зверху та сизі знизу. Квітки в пучках по 8—10 шт., розташовані в пазухах листків, на старих гілках і на стовбурі (у цього виду найбільше помітно явище кауліфлорії).

У *C. siliquastrum* Г. Крюссман [3] виділяє три форми:

‘Albida’ (білоквіткова) — морфологічна характеристика подібна до такої основного виду, але ця форма має квітки з білими пелюстками;

‘Bodnant’ — форма, що відрізняється від основного виду червоно-багряними квітками;

‘Verigata’ — форма, яка має таку саму морфологічну характеристику, що й основ-

ний вид, але відрізняється світло-зеленим аж до білого кольором листків.

C. griffithii Boiss. — дерево, інколи кущ з куле- або шатроподібною кроною, заввишки 4—10 м з темно-сірою кроною. Листки округлі або ниркоподібні, завдовжки 5—8 см та завширшки 7—12 см з невеликою виїмкою на верхівці, зверху світло-зелені, знизу сизуваті. Квітки з рожевими та рожево-фіолетовими пелюстками, зібрані в пучки. Плід — біб 6—7 см завдовжки.

C. chinensis Bunge — дерево до 15 м заввишки, інколи кущ з розлогою кроною. Листки округлі, 6—12 см у діаметрі, на верхівці загострені, при основі глибокосерцеподібні, світло-зелені, неопушені, з характерним блиском, знизу сизі. Квітки рожево-пурпурові, зібрані в пучки по 5—8 шт. Плід — біб темно-коричневого кольору, 7—12 см завдовжки.

C. occidentalis Torr. Невеликий кущ до 1—2 м заввишки. Інколи зустрічається як одностворбурне дерево заввишки до 2 м, листки почергові, ниркоподібні, 4—7 см заввишки та 3—6 см завдовжки, із серцеподібною основою, синьо-зелені зверху та світло-голубувато-зелені знизу. Квітки рожеві зібрані в пучки по 5—6 шт. Розташовані на минулорічних пагонах. Плід — біб завдовжки 5—8 см.

C. reniformis Engelm. — невелике одностворбурне дерево заввишки до 2—3 м. Листки широкоовальні, ниркоподібні, 5—7 см завширшки та 4—6 см завдовжки, з незначним опушенням нижньої частини. Квітки рожеві, до 12 мм завдовжки, зібрані в пучки по 6—10 шт. Плід — біб коричневого кольору, завдовжки 5—10 см.

Г. Крюссман виділяє у *C. reniformis* форму 'Oklahoma', для якої характерні міцні, блискучі листки. Квітки багряні (особливо під час масового цвітіння).

C. racemosa Oliv. — дерево, на батьківщині (Китай) до 10 м заввишки з шатроподібною кроною. Листки широкоовальні,

почергові, завдовжки 6—10 см. Квітки рожево-малинові, зібрані у волоті завдовжки 4—10 см. Плід — біб коричневого кольору, ланцетоподібний, завдовжки 6—10 см.

Високі декоративні властивості, біологічні особливості та широка екологічна амплітуда видів і форм роду *Cercis* дають змогу якнайширше використовувати їх у садово-парковому будівництві. Як ранньоквітучі рослини їх можна використовувати для солітерних та групових посадок (по 2—3 шт.). При оформленні садів і парків ландшафтного стилю високий декоративний ефект створюють посадки дерев церцисів на схилах, відкосах, терасах. До того ж умови таких місцезростань відповідають екологічним умовам в їх природних ареалах.

У Національному дендропарку "Софіївка", крім зазначеної вище форми, колекція представників роду *Cercis* L. представлена 4 видами: *C. canadensis*, *C. siliquastrum*, *C. chinensis*, *C. griffithii* та *C. siliquastrum* 'Albida', які використані для створення композицій в історичній частині і на новостворених ділянках парку.

Отже, вивчення видового і формового складу роду *Cercis* L., дослідження їх біо-екологічних особливостей сприятиме збагаченню біорізноманіття декоративних деревних рослин, що використовуються для зеленого будівництва України.

1. Гайдаржи М.М. Перші етапи онтоморфогенезу сукулентних рослин родини Асфоделових // Вісн. Київ. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Біологія. — 2002. — Вип. 5. — С. 14—16.

2. Dirr Michael A. Manual of woody landscape plants. — Champaign, Illinois: Stipes publishing L.L.C., 1998. — P. 208—213.

3. Krussman G. Evropske dreving. — Praha S. ZN., 1968. — 187 p.

4. Rehder A. Manual of cultivated trees and shrubs in North America. — New York: The Macmillan Company, 1949. — P. 484—485.

Рекомендував до друку П.А. Мороз

Л.А. Колдар

Национальный дендрологический
парк "Софиевка" НАН Украины,
Украина, г. Умань

ВИДОВОЕ И ФОРМОВОЕ
БИОРАЗНООБРАЗИЕ РОДА CERCIS L.
ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ

Приведены данные о видовом и формовом разнообразии видов рода *Cercis* L., их декоративная характеристика и перспективы использования их в зеленом строительстве Украины.

L. A. Koldar

National Dendrological Park *Sofiyivka*,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Uman

SPECIES AND FORMS
DIVERSITY OF CERCIS L.
PERSPECTIVES OF USING

Facts about specific and forming diversity of species *Cercis* L., their decorative characteristics and use perspectives in Ukraine planting of greenery are cited.